

ВПЛИВ ЗОВНІШНІХ ФАКТОРІВ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНУ МОДЕЛЬ КРАЇНИ

Становлення та розвиток будь-якої держави з політичної точки зору як незалежного та суверенного утворення тісно пов'язане з формуванням ефективного внутрішнього економічного середовища та суспільного консенсусу щодо бачення перспектив існування країни. Але як економічні, так і геополітичні інтереси національних економік досить часто знаходяться в протиріччі. Намагання вибороти лідерство в певних напрямках розвитку, освоїти нові ринки, отримати доступ до ресурсів і навіть інколи просто заради задоволення амбіцій лідерів, призводять до використання різноманітних дій та інструментів в зовнішній політиці, які покликані дещо змінювати напрямок розвитку держав, які входять у сферу інтересів.

Наприкінці 15-го – початку 16-го століть в світі відбувалися події, які потім отримали назву «епохи великих географічних відкриттів». Швидкий розвиток колоніальної системи та створення могутніх імперій, призвело до загострення протиріч на міжнародній арені. І слід відмітити, що в цьому процесі важливу роль відігравав перетин культур як соціальний фактор розвитку державності. Саме в той час зароджувалися певні напрямки насьогодні вже відомих дій щодо зовнішнього впливу на економічних суб'єктів на рівні національних економік.

Розглядаючи особливості формування соціально-економічних моделей країни, слід зауважити, що складові економічного середовища певним чином залежать від поведінки зацікавлених великих геополітичних гравців. Цьому є просте пояснення: бажання впливати на розвиток окремих країн, отримуючи при цьому певний економічний зиск від використання ресурсів та маючи можливість більш вдалого розміщення надлишкового капіталу, призводить до того, що її регулювання цих процесів на внутрішньому ринку повинно перейти під контроль зацікавлених осіб. А для цього необхідно створити відповідний економічний клімат, наповнити соціум новим світоглядом та навіть традиціями, прийняти скореговану юридичну базу та законодавчі акти.

Відтворення сприятливого економічного клімату в першу чергу залежить від політичної волі та спільних ефективних дій законодавчої та виконавчої влади. Безумовно, великий бізнес має вплив на прийняття тих чи інших рішень на державному рівні. Але для досягнення своїх цілей неприпустимо використання корупційних складових. Тому одним з важливих важелів на шляху впровадження бажаних змін для зовнішніх зацікавлених гравців, є використання прозорого лобіювання. Цей напрямок дозволяє створити підґрунтя, яке буде слугувати стартовим майданчиком для розміщення зовнішніх капіталів в країні. До показників, які дозволять більш наглядно характеризувати використання цих інструментів, можна віднести кількість іноземних торгових представництв, наявність іноземних банків, філіалів транснаціональних корпорацій і в цілому обсяги прямого іноземного інвестування та структуру об'єктів цього інвестування. Паралельно з цим процесом, налагодження більш тісних торговельних стосунків дозволить інтегруватися не тільки в інвестиційно-виробничій сфері, але і в галузі обміну результатами виробництва та галузі послуг. Таким чином створюються запоруки для пом'якшення заборон щодо переміщення товарів і факторів виробництва або взагалі їх зняття. На цьому етапі потрібно розуміти, що такі інтеграційні процеси впливають не лише на економічний розвиток країни та добробут населення. Важливими моментами є процеси імпортованого попиту, переплетіння культур, створення та функціонування спільних інституцій, обмін технологіями та навичками адміністративного управління. Саме ці фактори закладаються в основу формування нового бачення напрямків розвитку національної економіки, сприйняття потрібних цінностей та світогляду. Зовнішньоторговельний оборот, наявність візових обмежень, кількість створених спільних підприємств, пов'язана енергосистема, спільні культурні заходи між двома країнами – набагато кращі маркери зацікавленості і зовнішнього впливу, ніж політичні заяви.

Як вже зазначалося вище, насамперед експансійну політику можуть дозволити собі проводити великі економічно розвинені країни, які претендують якщо не на гегемонію в світовому порядку, то хоча б на одне з лідируючих місць. Після закінчення Другої світової війни завдяки плану Маршалла, Сполучені Штати змогли досить швидко провести відповідні рішення в практичне русло та створити в Західній Європі досить потужні індустріальні центри. Трохи згодом в європейські країнах з авторитарним або диктаторським минулим почали створюватися демократичні інституції, американські цінності ставали дедалі популярнішими і потроху в трикутнику факторного впливу на розвиток соціально-економічної моделі все більшу вагу почали займати ринок та суспільство. Ще донедавна після розпаду Радянського Союзу та його сателітів, в ролі світового лідера як в економічній сфері, так і в політичній виступали США. Маючи переваги використання свого інвестиційного потенціалу, США виступало в кінці 20-го століття найбільшим імпортером капіталу: наприклад, в 1991 році вихідний потік прямих іноземних інвестицій складав 32 млрд дол., в Німеччині цей показник складав 22 млрд. дол., в КНР – 4 млрд. дол.[1]. Також слід зауважити, що і в обсягах зовнішньоторговельного обороту США займало перші щаблі на світових ринках і по експорту, і по імпорту. Важливим важелем досі залишається можливість Сполучених Штатів безпосередньо впливати на рішення МВФ. Так як рішення про кредитування приймається не менше ніж 85% голосів, а американська квота сягає майже 18%, то відповідно будь-яке рішення може прийматися лише за згодою США. Також слід відзначити, що експансійна політика Сполучених Штатів також спирається на використання притаманних цій країні особливостей адміністративного менеджменту:

наглядів ради, керуючі компанії, аутсорсинг тощо. Всі ці інструменти дозволяють збільшити вплив суспільства і дерегулювати ринок.

Але в 21 столітті на тлі великих інвестиційних впливів саме розвинутих країн, за рахунок вдалого поєднання авторитарного методу управління та доступу до великої кількості ресурсів, на геополітичну арену стрімко почали виходити так звані Нові індустріальні країни, серед яких потрібно виділити КНР, Індію, Туреччину. Саме ці держави в останні роки перетворилися з реципієнтів в інвестиційних донорів. Світ вступив в еру поліцентризму. Маючи великий промисловий потенціал та потужний державний вплив на економічні процеси всередині національної економіки, ці країни поступово почали використовувати свої ресурси для освоєння нових ринків та ресурсних майданчиків [2]. На відміну від експансивної політики США, авторитарні держави роблять ставку на жорстку політику проникнення та інтеграцію з іншими економіками. В цьому випадку експансія має характер загальнодержавної стратегії і при цьому часто використовуються інструменти, які не порушують правила міжнародних організацій, наприклад СОТ. Так, КНР, досить довгий час використовує неприйнятні дії щодо прямого субсидування експорту та штучного знецінення юаня. Також в арсеналі Китаю є приклади застосування таємного поглинання компаній з корумпованими скандалами, несприятливе кредитування, намагання приватизації стратегічних підприємств інших країн, міжнародні інвестиційні проекти залучення своєї ж робочої сили, асиміляція свого населення в сусідніх державах. Загальною рисою таких дій є підтримка з боку держави та підпорядкованість одному стратегічному вектору. Таким чином, можна стверджувати, що цей різновид економічної експансії відрізняється централізованою політикою та перекосом соціально-економічної моделі в бік держави, але з досить потужним впливом ринкових механізмів за рахунок дешевої собівартості як ресурсів, так і кінцевих товарів та їх ціною конкурентоспроможністю.

Також слід звернути увагу на намагання деяких держав провести спроби експансії не за рахунок традиційних економічних або політичних інструментів, а використовуючи брудні методи шантажу та залякування. Насамперед, до цього списку можна віднести Північну Корею, Росію, Іран та інші тоталітарні держави. Завдяки нівелюванню громадянських прав та свобод, а в деяких випадках і маючи в розпорядженні великі поклади природних копалин, ці держави вибудовували моделі в чіткому підпорядкуванні центру. І подальший розвиток в такому випадку базується здебільше на екстенсивному використанні ресурсів. Тому експансія з боку цих держав носить деструктивний характер та в останні роки приймає форму гібридної агресії. Водночас, сила держави настільки велика в цих країнах, що навіть церква підпорядкована цілям експансії і часто перетворюється в транслятор радикальних та руйнівних посилів. Все це має негативні наслідки і може перетворитися в розв'язання конфліктів та дестабілізацію як економічної, так і політичної ситуації в окремій країні та цілому регіоні. В даному випадку експансія націлена на практично відтворення командно-адміністративної системи, в якій місце для суспільства та ринку відводиться дуже незначне.

У підсумку потрібно відзначити, що тема зовнішнього впливу на становлення соціально-економічної моделі держави є ще слабо вивченою, але актуальною саме в період великих глобалізаційних процесів сьогодення. В подальших роботах буде проведено більш глибоке дослідження саме показників, які характеризують потужність експансійних дій держав. Але вже зараз можна стверджувати, що найбільшими важелями виступають інвестиції, торгівля, кооперація, науково-технічний обмін, трудова міграція та промислово-виробнича інтеграція. Наразі не викликає сумніву той факт, що більшість країн в недалекому майбутньому під впливом великих гравців приймуть одну з небагатьох нав'язаних соціально-економічних моделей з невеликим корегуванням під національні потреби, традиції та менталітет. І мета наступних досліджень, виявити саме ті оптимальні риси, які потрібно запозичити, а які потрібно створювати або відроджувати відповідно до національних інтересів та захищати їх.

Список використаних джерел

1. UNCTAD [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://unctad.org/topic/investment/world-investment-report> - вільний. Мова англ.
2. Kholod B., Zadoia A., Zadoia O. Polycentrism of the modern world: a methodology for discovering world leaders //Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu, 2020, № 3, pp.171-176.